

KANÛNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN FARŞÇA ŞİİRLERİ

Coşkun AK*

ÖZET

Dergimizin önceki sayılarında Muhibbi mahlasıyla, şiirler yazan Kanûni Sultan Süleyman'ın Türkçe şiirlerinden söz etmiş, şairliği hakkında bilgiler vermeğe çalışmıştık. Bu yazımızda da padişahın Farsça şiirlerinden sözedeceğiz.

SUMMARY

The Persian Poems of Kanûni Sultan Süleyman

In the previous copies of our periodical, we wrote on the Turkish poems of Sultan Süleyman the magnificent, who wrote poem with the nickname "Muhibbi" and we tried to give some information about his quality as a poet. In this article we shall deal with the Sultan's Persian poems.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son büyük padişahı Kanûni Sultan Süleyman, çocukluk ve gençlik yıllarında devrin büyük âlimleri elinde iyi bir öğrenim görmüş, diğer ilimler yanında Farsça'yı da şiir yazabilecek derecede öğrenme imkânı bulmuştur. Farsça kaleme aldığı şiirleri, içerik bakımından Türkçe şiirlerle bir paralellik göstermesi yanında, söyleyiş ve sağlamlık açısından onların yanında biraz zayıf görünüyor. Son derece doğal olan bu duruma karşılık bu şiirler, Kanuni'nin Farsça'ya olan hakimiyetini, Farsça'yı şiir yazabilecek ölçüde bilmesini göstermesi bakımından önemlidirler.

Kanûni'nin burada sözünü edeceğimiz şiirleri, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan Bölümü 738 numarada kayıtlı el yazması divanı esas alınarak tesbit edilmiştir. Bu yazma divan, daha önce bahsettiğimiz yazma divanların en güzeli ve en güvenilir olanıdır. Ashında Farsça şiirler bu divan dışında sadece bir başka yazma divanda da ha vardır. Diğer yazma nüshalarda Kanuni'nin Farsça şiirlerine yer verilmemiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz, Farsça şiirlerin yer aldığı ikinci yazma divan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 5477 numarada kayıtlı nüshadır. Bu

* Prof. Dr.; U.Ü. Necatibey Eğitim Fak. Türk Dili ve Ed. Eğt. Öğretim Üyesi.

nüşhada Kanûni'nin 36 Farsça gazeline yer verilmiştir. Topkapı Sarayındaki yazma divanda ise padişahın Farsça 45 gazeli, 23 dörtlüğü, 39 beyti, bulunmaktadır. Bunlar yazma divanın 5-39 yaprakları arasına küçük bir divançe denilebilecek şekilde, düzenli olarak yerleştirilmiştir.

Bu bölümde yer alan Farsça gazellerin sırayla 3 tanesi elif, 1 tanesi be, 10 tanesi te, 1 tanesi ha, 10 tanesi dal, 2 tanesi re, 1 tanesi ze, 1 tanesi sin, 1 tanesi kef, 7 tanesi mim, 1 tanesi nun, 3 tanesi vav, 4 tanesi de ye kafiyesinde yazılmıştır.

Bu 45 gazelin 15 tanesi "Fâ ilâ tün, fâ ilâ tün, fâ ilâ tün, fâ ilün", 9 tanesi "Mef ülü, fâ ilâ tü, me fâ îlü fâ ilün", 4 tanesi "Fe ilâ tün, fe ilâ tün, fe ilâ tün, fe ilün", 4 tanesi "Me fâ ilün, fe ilâ tün, me fâ ilün, fe ilün", 3 tanesi "Mef ü lü, me fâ îlü, me fâ îlü, fe ü lün", 3 tanesi "Me fâ îlün, me fâ î lün, me fâ î lün, me fâ î lün" 3 tanesi "Me fâ î lün, me fâ î lün, fe ü lün, 1 tanesi "Müstef'i lün, müstef'ilün, müstef'ilün, müstef'ilün", 1 tanesi "Fâ ilâ tün, fâ ilâ tün, fâ i lün", 1 tanesi "Fe ilâ tün, me fâ ilün, fe ilün", 1 tanesi de "Mef ülü, me fâ i lün, fe ü lün", vezninde kaleme alınmıştır.

Türkçe şiirlerinde olduğu gibi Farsça şiirlerinde de şair, aşk, tabiat, şarap konularına ağırlık vermiştir. Tasavvufi ve hikemi şiirlere de rastlamak mümkündür. Bu şiirlerde de Kanûni, duygu ve düşüncelerini içten ve lirik bir eda ile ortaya koyma imkânını bulmuştur.

Şimdi sözü fazla uzatmadan, Kanûni'nin Farsça yazma konusundaki yeteneğine ışık tutabilecek bu şiirlere bir göz atalım:

GAZEL

Miküned ender zamâne her kesi çizi taleb

Zâhidân künc-i selâmet âşıkân râh-ı ta'ab

"Bu devirde herkes birşeyler ister, herkesin bir arzusu vardır. Sofular refah, huzur köşesini, aşıklar eziyet, çile yolunu isterler."

Sad çü Yûsuf der melâhat bende hüsn-i tu şud

Key revâ bâşed turâ ger güfte em Yûsuf-lakab

"Güzellikte, senin güzelliğine yüzlerce Yûsuf gibileri kul olur. Sana Yusuf lakaplı desem ne kadar uygun olur."

Derd-i mâ şevând fehmi âvered cüz ehl-i aşk

Tîreter ez rûz-ı hicr-i mâ nebâşed hîç şeb

"Derdimiz, aşıklardan başkasının aklını başından alır. Hiç geceler bizim ayrılık günümüzden daha karanlık olur mu?"

Bîlebet yek lahza yek dem zinde em înem aceb

An taaccüp nîst ez la'l-i tû ger yâbem hayât

"Dudağın olmadan bir an, bir nefes diri olmam çok acayip olur, buna şaşılır. Ancak senin dudağından hayat bulursam bunda şaşılacak bir şey olmaz."

Cevr-i yâr ü mihnet-i hicrân u gam ez mâ mepürs

Niyyet-i âşık-râ Muhibbi resm pürsiden sebeb

"Sevgilinin eziyetini, keder ve ayrılık sıkıntısını bizden sorma. Ey Muhibbi, aşıkların niyetini sormak adeti nedendir, sorulmaz."

GAZEL

Ta çend kesem der gam-ı tu bâr-ı melâmet

Der hâtır-ı tu nîst meger rûz-ı kıyâmet

"Senin gamında kınanma, ayıplanma yükünü ne zamana kadar çekeyim. Herhalde kıyamet günü aklında değil, kıyameti düşünüyorsun."

Çün pend-i refikân tu be-evvel neşenîdi

Ey dil nedihed fâyide âhir zi-nedâmet

"Ey gönül, sen önceleri dostların öğüdüne kulak vermedin; sonunda pişman olmaktan fayda var mıdır? Son pişmanlık kâr etmez."

Der pây-ı gam-ı aşk-ı tu nâgâh fütêd dil

Ne râh-ı gürîzest ü ne cây-ı ikâmet

"Gönül ansızın aşkının kederi ayağına düştü. Ne kaçış yolu var, ne de kalacak bir yer var."

Dil dâne-i hâl-i tu hemi cüst be zülfet

Sergeştei âşifte der üftâd be dâmet

"Gönül beninin tanesini saçlarında arıyor. Tuzağına düşmüş bir avaredir, senin düşkünündür."

Der dest-i tu ey yâr-ı cefâ-cû çü Muhibbi

Feryâd künem şâm u seher tâ be kıyâmet

"Ey eziyet eden sevgili, senin elinden Muhibbi gibi kıyamete kadar sabah akşam feryât ediyorum."

SEÇME BEYTLER

Bîhudem bî-tu vü der âteş-i dil mîsûzem

Zinde der hicr-i tu çün mürde azâbest merâ

"Sensiz kendimden geçmişim ve gönül ateşiyle yanıyorum. Senin ayrılığında dirilik, bana ölüm gibi bir azaptır."

Sâkiyâ mey be-kesi dih ki nedâred aşkı

Mestem ez aşk çî hâcet şarâbest merâ

"Ey içki sunan güzel, aşık olmayan kimseye şarap ver. Benim için şarap gerekmez, çünkü ben aşktan sarhoş olmuşum."

În çî şûhîst ki her dem be-fen-i işve-gen

Katl-i uşşâk dihi yâd-ı ser-i her mû râ

"Sen nasıl bir şuhusun ki her an naz, cilve ilmini yaparsın. Her kılını anan aşıklara ölüm getirirsin, öldürürsün."

Mefîken in heme dilhâ-yı perişân her hâk

Bend-i cânhâ mekûn an silsile-i gîsû râ

"Bu perişan gönülleri toprak üzerine atma. Saçlarının zinciri ile o canları bağlama."

Çi belâ-hast nedânem ki çî gûyem Yârab

An hırâmiden-i şîrîn ü kad-i dil-cû râ

"Nasıl bir belâdır, Tanrım o tatlı tatlı salınış ve o gönüllerin aradığı boy için ne söyleyeyim, bilmiyorum."

Ger men ez dusti-i mihr-i tu mürdem çi aceb
Kist kez cân nebud bende ruh-ı nîgû râ

"Eğer senin aşkıdan, sevgine dost olmaktan dolayı ölürsem şaşılır mı? O güzel yanak için candan kul olmayacak kimse var mı?"

Ender firâk-ı hicr çü cânem be leb resîd
Sâki mekûn şarâb dirîg ez gulû-yı mâ

"Ayrılık derdi ile canım dudağıma geldi. Ey içki sunan güzel, şarabı boğazımızdan esirgeme."

Hû kerde îm aşk u şarâb u terâne râ
Zâhid be men'-i tu netuvân terk-i hûy-ı mâ

"Aşk, şarap ve nağme hususunda huy, prensip sahibiyim. Ey softa senin engellemen, sözlerin bizi bu huyumuzdan vazgeçiremez."

Men ez firâk-ı hicr-ı tu bi-cân fütâde em
Ey serv-i nâz bâz güzêr kün be-sûy-ı mâ

"Ben senin ayrılığının derdinden dolayı cansız düşmüşüm. Ey naz servisi yine bizim tarafımızdan geç yürü (ki can bulalım)."

Şerh-i firâk-ı yâr Muhibbi be-kes megû
Çün fâriğest yâr ez in güft ü gû-yı mâ

"Ey Muhibbi, sevgiliden ayrılığın izahını kimseye söyleme. Çünkü sevgili bizim bu dedikodumuzdan uzaktır."

Ateş-i dil zi-derd ü mihnet-i ûst
Eşk-i çeşmem zi-hicr-i firkat-i ûst

"Gönül ateşi, onun verdiği sıkıntıdan ve dertten dolaydır. Gözümün yaşı da onun ayrılığının verdiği ayrılık acısındadır."

Der ser-i kûy-ı û zelîlem men
În mezellet hem ez meziyyet-i ûst

"Ben onun mahallesinin önünde perişan olmuşum, hakir düşmüşüm. Bu perişanlık, bu aşağılık onu arzu etmekten dolaydır."

Bende-i pîr-i deyrem in devlet
Ki tu bini zi-yümn-i himmet-i ûst

"Meyhanecinin kulu kölesiyim, onun iyiliğinin uğurundan gördüğüm ne büyük bir devlettir."

Her dem be-meneş cevri vü her lahza cefâyest
Billah ki aceb kâfir ü bed-mihr-i belâyest

"Her an onun bana eziyeti, her nefes cefası vardır. Doğrusu o şaşılacak derecede bir kâfirdir, vefasızlığı ve belası da şaşırtıcıdır."

Her kes kad-i ra'nâ nigered yâ ruh-ı zıbâ
Mârâ nazar-ı aşk be-hâk-i kefi-pâyest

"Herkes güzel bir boya, ya da güzel bir yanağa bakar. Benim için aşk bakışı elinin ayağının toprağınadır. Biz ayak toprağına bakarız."

Zâhid-i efsurde râ der bezm-i rindân râh nist

Cây-ı hâsânest in meclis ki cây-ı âm nist

"Kalbi sönük sofuya aşıklar meclisinde yol yok. Bu meclis özel kişilerin yeridir, herkesin yeri değildir, herkes oraya giremez."

DÖRTLÜKLER

Zi-çeşm-i fitne-cûyet dil harâbest

Ciger der-âteş-i aşket kebâbest

Dilâ der mûy-ı zülfeş kün du'âyı

Duâ çün der dil-i şeb müstecâbest

"Gönül senin fitne çıkararak gözünden dolayı haraptır. Ciğer de aşkının ateşinden dolayı kebab olmuştur.

Ey gönül saçının kılından dua et, yalvar. Çünkü gece vakti yapılan dualar kabul olur."

Vefâ nümâ ki cefâ şart-ı dil-rübâyı nîst

Sitem mekûn ki sitem resm-i pâdişâhı nîst

Nikâb ber efgen ez ruh-ı cihân münevver kün

Ki cüz fûrûg-ı cemâl-ı tu rûşenâyı nîst

"Vefa göster çünkü cefa etmek, dilberliğin şartı değildir. Kötülük etme çünkü kötülük etmek padişahlık usulü değildir, padişaha yakışmaz.

Cihanın yüzünden örtünü at, ışık saç. Çünkü senin güzelliğinin parlaklığından daha fazla bir parlaklık yoktur."

BEYTLER

Şâh-ı aşkem hemçü Mecnûn derd ü gam leşker merâ

Hemçü şem'em âteş-i aşkest tâc-ı ser merâ

"Aşk padişahıyım, Mecnun gibi dert ve üzüntü benim askerimdir. Mum gibi yanıyorum, eriyorum, aşk ateşi bana baş tacıdır."

Key tuvâned dîd rûyet zâhid-i peşmîne-pûş

Şebpere bined şu'â-ı Şems râ a'mâ şevêd

"Yün kumaş giyen sofu senin yüzünü nasıl görebilir; yüzüne bakamaz. Yarasa güneş ışığına bakarsa kör ölür."

Ger künem pîş-i bûtân secde merâ ta'na mezen

Tu çi dâni ki derîn secde çi niyyet dârem

"Eğer putların (güzellerin) önünde secde edersem beni ayıplama, kınama. Bu secdede ne niyyet taşıdığımı sen ne bilirsin."

Görülüyor ki Muhibbi mahlasıyla şiirler yazan Kanûni Sultan Süleyman Türkçe şiirlerinde kullandığı motifleri, mazmunları, konuları aynı başarı ile Farsça şiirlerine de yansıtabilmiştir. Onlarda görülen sevgilinin vefasızlığı, verdiği acılar, aşkın çektiği sıkıntılar, naz, cilve, kayıtsızlık bu şiirlerde de var. Diğer şiirleri için söylediklerimizi Farsça şiirleri için de söylememiz mümkün. Farklılık sadece dilde görülüyor. Aslında şairin kullandığı Farsça da, Türkçe şiirlerinde kullandığı lisana olduk-

ça yakın. Öyleki bazı beyitlerde Farsça bir iki kelimeyi çıkarıp yerine karşılığını koyduğumuzda, anlamı ve beyit bütünlüğünü pek fazla bozmamış olursunuz.

Muhibbi, bu şiirlerde de aşık, ma'suk, rakip üçgeni etrafında duygularını dile getirirken pek değişik söyleyişler ya da değişik düşüncüler ortaya koymaz. Aşık yine, sevgili karşısında acı içinde, dert, keder, sıkıntılar içinde perişan bir halde sevgiliden gelecek bir işareti bekler durur. Ayrılık acısı yüreğini delip geçmiştir. Gözlerinden kanlı yaşlar oluk oluk akmaktadır. Sevgiliden ayrılığın ölümden de beter olduğunu savunan aşık, aşkından deli divane olmuştur, onu ancak sevgilinin saç zinciri bağlayabilir. Onun için aşk yolunda rakipten daha büyük bir engel düşünülemez. Her zamanki tavrıyla rakiplere söylemediğini bırakmaz. Sevgilinin bulunduğu yer ya da oranın toprağı aşık için dünyalara bedeldir. Oraya yüz sürmek Ka'beye yüz sürmekten farksızdır. Bütün bunlara karşılık sevgili aşık karşısında kayıtsızlığını sürdürmekte, onun yalvarıp yakarmalarına kulak asmamaktadır. Nazıyla, cilvesiyle aşıklarına yapmadığını bırakmaz. Adetâ onlara ölüm yağdırır.

Bu şiirlerle ilgili söylediklerimiz ve örnekler daha da genişletilebilir. Ancak burada söyleneceklerin, Türkçe şiirler için söylenenlerden pek farklı olamayacağı, her iki söyleyiş arasında dil dışında pek büyük bir farklılığın olamayacağı görülecektir, ki yukarıda verilen örnekler bunu açıkça göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. AK, C.: Muhibbi Divanı, Kültür Bak. Yay. 712, Ankara, 1987.
2. Muhibbi Divanı; Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Ktb. No: 738.
3. Muhibbi Divanı; İstanbul Üniv. Kütüphanesi TY No: 5477.